

Mateusz Derdak*

ZNACZENIE REGUŁ INTERTEMPORALNYCH DLA SYSTEMU UZNAWANIA ORZECZEŃ ZAGRANICZNYCH WEDŁUG KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

DOI: 10.26106/yj10-v714

Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego,
Europejskiego i Porównawczego, vol. XVII, A.D. MMXIX

ARTYKUŁ

I. Uwagi wstępne

Złożoność i różnorodność stosunków społecznych oraz przeobrażenia w zakresie stosunków gospodarczych, nieustanny postęp technologiczny, a także inne czynniki¹ determinują zmiany w systemie prawnym poprzez stanowanie nowych bądź zmianę obowiązujących przepisów prawnych². Jakkolwiek zjawisko dostosowywania regulacji prawnych do istniejących i ulegających zmianom realiów społecznych czy gospodarczych należy ocenić korzystnie, to trudno przypisać walor pozytywny obecnie dostrzeganej skali zmian w polskim ustawodawstwie³. Przy tym w literaturze

* Magister prawa, asystent w Katedrze Postępowania Cywilnego i Międzynarodowego Prawa Handlowego, Instytut Nauk Prawnych, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. ORCID: 000-0002-7768-0652, e-mail: derdak.mateusz@gmail.com.

¹ Jako czynnik determinujący zmiany w systemie prawnym należy wskazać przede wszystkim reformy ustrojowe. Zob. M. Uliasz, *Reguły intertemporalne w polskim postępowaniu cywilnym*, Przegląd Sądowy 2008, nr 3, s. 33. Por. S. Wronkowska, *Zmiany w systemie prawnym. Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej*, Państwo i Prawo 1991, nr 8.

² Określając stanowanie prawa jako jedną z podstawowych form tworzenia prawa, w piśmiennictwie przyjmuje się, że jest to „złożony, wielopodmiotowy i wielofazowy proces decyzyjny przebiegający w strukturze władzy publicznej odpowiedniej organizacji państwowej, którego rezultatem jest decyzja prawotwórcza w postaci aktu normatywnego”. Tak A. Korybski [w:] *Stanowanie i stosowanie prawa. Elementy teorii*, A. Korybski, L. Leszczyński, Warszawa 2015, s. 77–78.

³ Dla zobrazowania zjawiska należy odnotować, że od momentu uchwalenia ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296, tekst jedn.: Dz. U. z 2019 r. poz. 1460 z późn. zm., dalej: k.p.c.) dokonano ponad 200 nowelizacji, z czego w pierwszych 25 latach jego obowiązywania – jedynie 13. Zob. dane opublikowane w Internetowym Systemie Aktów Prawnych zawierającym m.in. teksty aktów prawnych opublikowanych na podstawie ustawy z dnia 20 lipca 2000 r. o ogłaszaniu aktów normatywnych i niektórych innych aktów prawnych

przedmiotu podkreśla się, że w powyższej sytuacji uszczerbku doznaje zasada pewności prawa i zasada zaufania obywateli do państwa⁴.

Skupiając powyższe rozważania na sytuacji, w jakiej obowiązujący przepis prawny zostaje zastąpiony przez nowy, należy dostrzec problem wzajemnej relacji pomiędzy nimi⁵. W związku z tym możemy mieć do czynienia z tzw. kolizją norm prawnych w czasie. Dotyczy to w szczególności stosunków prawnych, które powstały pod rządem dawnej ustawy, ale trwają nadal także pod rządem nowej ustawy. Wówczas pojawia się pytanie, czy do tych stosunków prawnych należy stosować ustawę nową, czy może dawną⁶. Odpowiedź na tak postawione pytanie ma także doniosłe znaczenie z punktu widzenia funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, ponieważ każda zmiana przepisów prawnych jest dokonywana, gdy przed sądami poddawana jest pod rozstrzygnięcie znaczna liczba spraw. Dlatego też niezwykle istotnego znaczenia nabiera zagadnienie stosowania norm prawa w czasie.

Zagadnienie czasowego zasięgu norm prawnych jest ściśle związane z pojęciem prawa międzyczasowego (intertemporalnego)⁷. W piśmiennictwie sposób pojmowania prawa intertemporalnego nie jest jednolity⁸ i sprowadza się do wyróżnienia

(Dz. U. z 2019 r. poz. 1461), w wydawnictwie urzędowym: Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, dostępne na stronie internetowej: <http://isap.sejm.gov.pl> [dostęp: 14.03.2019 r.].

⁴ Tak M. Uliasz, *op. cit.*, s. 33.

⁵ Powstaje wówczas tzw. problem intertemporalny. Tak J. Mikołajewicz, *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000, s. 60–61.

⁶ Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018, s. 104 i n.

⁷ W literaturze przedmiotu odróżnić należy stosowanie normy prawnej od jej obowiązywania. Niewątpliwie we wzorcowym ujęciu powyższe zjawiska powinny występować zbieżnie. Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 33; T. Pietrzykowski, *Wsteczne działanie prawa i jego zakaz*, Kraków 2004, s. 26–47. Z kolei Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 31 stycznia 2001 r., P 4/99, LEX nr 46004, stwierdził, że „badając, czy uchylony przepis może być nadal stosowany i tym samym zachowuje moc obowiązującą, należy kierować się treścią miarodajnej normy międzyczasowej (intertemporalnej). Normy takie – rozgraniczające czasowy zakres stosowania kolejno obowiązujących przepisów przez wskazanie, który z nich należy stosować w danej sytuacji – z reguły zawarte są w przepisach przechodnich (przejściowych i dostosowujących), towarzyszących przepisom uchylającym przepisy wcześniejsze. Normę taką uwzględnić należy także wtedy, gdy nowy przepis zmienia w całości lub części tekst przepisu wcześniejszego, powodując w ten sposób nadanie odmiennej treści wyrażonej w nim normie prawnej”. Na temat prawa międzyczasowego (intertemporalnego) zob. szerzej: J. Mikołajewicz, *op. cit.*; T. Pietrzykowski *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problem stosowania prawa*, Warszawa 2011. W odniesieniu do reguł intertemporalnych w prawie prywatnym por. także: M. Sośniak, *Konflikty w czasie norm cywilnoprawnych*, Kraków 1962; J. Gwiazdomorski, *Międzczasowe prawo prywatne*, Nowe Prawo 1965, nr 6. Zob. także M.A. Wagner, *Procesowa koncepcja prawa intertemporalnego w prawie cywilnym*, *Ius Novum* 2011, nr 3.

⁸ J. Mikołajewicz wyraża pogląd, zgodnie z którym „pomiędzy autorami poruszającymi problematykę intertemporalną istnieje powszechna zgodność co do jednej kwestii, mianowicie iż problemy intertemporalne w prawie w ogóle występują. Świadczy o tym fakt zajęcia się przez nich problemami, które określają nazwą «prawa intertemporalnego» albo synonimicznymi”. Zob. J. Mikołajewicz, *op. cit.*, s. 29.

następujących znaczeń tego pojęcia⁹. Zgodnie z pierwszym poglądem prawo międzyczasowe ujmuje się jako reguły określające, w jakich sytuacjach należy stosować dawne, obecnie uchylone przepisy prawa, a w jakich oprzeć się na przepisach nowych¹⁰. W odniesieniu do prawa prywatnego J. Gwiazdomorski przyjmuje, że prawo międzyczasowe zajmuje się „oznaczaniem czasowego zasięgu zastosowania przepisów prawa cywilnego, tj. określaniem, jakie przypadki mają być, po wejściu nowej ustawy w życie, rozstrzygane na podstawie przepisów dotychczasowych, a jakie na podstawie przepisów tej nowej ustawy”¹¹. Z kolei część autorów materię prawa intertemporalnego odnosi do „usunięcia kolizji norm prawnych”¹². Natomiast Z. Radwański zwraca uwagę, że skutkiem uchylecia „normy, czy też wyznaczającego ją przepisu prawnego” jest ustanie jej działania. Przy tym stwierdza, że samo uchYLENIE normy prawnej co do zasady nie rozstrzyga dokładnie kwestii, „czy dawna norma czy nowa norma znajduje zastosowanie do stosunków prawnych, które powstały przed uchYLENIEM dawnej normy, a trwają nadal pod rZądem nowej normy”. W opinii autora niniejszą materię reguluje dopiero tzw. prawo międzyczasowe¹³.

Mając na uwadze powyższe, należy stwierdzić, że różnorodność znaczeń, jakie przypisywane są prawu intertemporalnemu, wskazuje, że jak złożonym i istotnym zagadnieniem mamy do czynienia. Dlatego też – przede wszystkim z punktu widzenia pewności obrotu prawnego – w gestii ustawodawcy pozostaje rozwiązanie niezwykle istotnej kwestii, tzn. która norma prawna (przepis prawny) powinna wyznaczać sytuację prawną adresata. Sposób ujęcia reguł intertemporalnych przez ustawodawcę nie jest jednakowy i zależy od wielu okoliczności, przede wszystkim charakteru, a także zakresu dokonywanych zmian¹⁴. Należy przy tym stwierdzić, że prawodawca posia-

⁹ Jak podkreśla M. Kuryłowicz, słowo „intertemporalny” oznacza międzyczasowy; przejściowy; dotyczący czasu między wygaśnięciem dawnych a wejściem w życie nowych przepisów prawnych. Przy tym tłumacząc z języka łacińskiego na język polski, Autor zwraca uwagę na to, że: „*inter*” oznacza między, podczas; natomiast „*temporalis, -e*”: czasowy. Tak M. Kuryłowicz, *Słownik terminów, zwrotów i sentencji prawniczych łacińskich oraz pochodzenia łacińskiego*, Lublin 2012, s. 52, 95, 152.

¹⁰ S. Grzybowski [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. I, *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Ossolineum 1985, s. 141.

¹¹ Por. J. Gwiazdomorski, *op. cit.*, s. 615.

¹² Zob. A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *op. cit.*, s. 105. Por. M. Sośniak, *op. cit.*, s. 7–11, gdzie autor prawa intertemporalnemu przypisuje funkcję rozwiązującą konflikty norm w czasie. Przy tym M. Sośniak jako jeden z nielicznych w piśmiennictwie określa prawo międzyczasowe jako zbiór (zespół) norm prawnych o charakterze kolizyjnym. W odniesieniu do postępowania cywilnego podobnie prawo intertemporalne definiuje M. Uliasz. Ujmuje je także jako zespół norm, przy tym nadaje im cechę „rozstrzygających o zakresie obowiązywania dawnej normy ze względu na wejście w życie nowej normy procesowej”. Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 34.

¹³ Zob. Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2017, s. 51.

¹⁴ W doktrynie wskazuje się, że brak ogólnej reguły w zakresie powszechnie przyjętej zasady kształtowania norm intertemporalnych powoduje, że w każdej sytuacji, gdy ustawa reguluje sprawy, które wcześniej były już w jakikolwiek sposób i w jakimkolwiek zakresie uregulowane prawnie, wpływ nowej ustawy na stosunki powstałe pod działaniem ustawy albo ustaw dotychczasowych należy uregulować w przepisach przejściowych. Dlatego też nakaz regulowania wpływu nowej ustawy na stosunki powstałe pod działaniem ustawy albo ustaw dotychczasowych stanowi

da dużą swobodę w zakresie kształtowania norm wprowadzających nowe regulacje prawne¹⁵. Co do zasady problematyka ta jest regulowana każdorazowo przez prawodawcę, który na ogół, na etapie stanowienia prawa normuje ją w tzw. przepisach przejściowych, które przybierają charakter norm intertemporalnych¹⁶.

Materia dotycząca formułowania przepisów przejściowych została ujęta w rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”¹⁷. Należy stwierdzić, że § 30 ust. 1 z.t.p. nie wskazuje legalnej definicji „przepisów przejściowych”, przy czym precyzuje ich cel i funkcję (znaczenie)¹⁸. Przepis ten stanowi, że w przepisach przejściowych reguluje się wpływ nowej albo znowelizowanej ustawy na stosunki powstałe pod działaniem ustawy albo ustaw dotychczasowych bez względu na to, czy do tych stosunków zamierza się stosować przepisy dotychczasowe, przepisy nowe, czy przepisy regulujące ten wpływ w sposób odmienny od przepisów dotychczasowych i przepisów nowych¹⁹. Ponadto omawiane rozporządzenie, wymieniając w treści § 14 elementy ustawy i wskazując minimum jej zawartości, stanowi, że zawiera ona także przepisy przejściowe lub dostosowujące oraz przepisy uchylające, jeżeli reguluje dziedzinę spraw uprzednio unormowaną przez inną ustawę²⁰.

„jeden z najważniejszych nakazów współczesnej techniki prawodawczej”. Zob. szerzej G. Wierczyński, *Redagowanie i ogłaszanie aktów normatywnych. Komentarz*, Warszawa 2016, s. 229–231.

¹⁵ Przy tym W. Miszewski, określając swobodę ustawodawcy w ramach kształtowania norm międzyczasowych, zwraca uwagę, że granicę swobody wyznacza celowość ich wprowadzania, a także możliwość ich zrealizowania. Zob. W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa–Łódź 1948, s. 36.

¹⁶ Por. J. Lapiere, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 61.

¹⁷ Tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 283, dalej: „z.t.p.”

¹⁸ Zob. W. Białończyk, A. Bielecki, Ł. Kasiak, J. Piecha, *Zasady techniki prawodawczej w zakresie aktów prawa miejscowego. Komentarz praktyczny z wzorami oraz przykładami*, red. D. Szafrański, Warszawa 2016, s. 68.

¹⁹ Natomiast § 30 ust. 2 z.t.p. wskazuje kwestie, które muszą zostać rozwiązane w przepisach przejściowych. Otwarty katalog przyjęty w niniejszym przepisie obejmuje m.in.: sposób zakończenia postępowań będących w toku (wszczętych w czasie obowiązywania dotychczasowych przepisów i niezakończonych ostatecznie do dnia ich uchylecia albo zmiany), skuteczność czynności dokonanych w postępowaniu oraz organy lub instytucje właściwe do zakończenia postępowania i terminy przekazania im spraw czy odpowiedź na pytanie, czy i w jakim zakresie utrzymuje się czasowo w mocy instytucje prawne zniesione przez nowe przepisy.

²⁰ Omawiany przepis, określający elementy ustawy poprzez zwrot „ustawa zawiera także (...)”, akcentuje obligatoryjność wprowadzania norm intertemporalnych w odniesieniu do regulacji, które były uprzednio normowane przez inną ustawę. Ponadto z treści § 14 ust. 3 z.t.p. wynika, że ustawa może zawierać także przepisy wprowadzające zmiany w innych ustawach (przepisy zmieniające), przepisy epizodyczne oraz przepisy o utracie mocy obowiązującej ustawy. Por. G. Wierczyński, *op. cit.*, s. 124–128.

II. Zasady rozstrzygnięcia problemów międzyczasowych na gruncie postępowania cywilnego

Brak jednolitości w zakresie sposobu ujęcia reguł intertemporalnych przez ustawodawcę powoduje, że w piśmiennictwie przyjmuje się różne systemy, w oparciu o które dokonywany jest podział zasad rozstrzygnięcia problemów międzyczasowych. Generalnie przyjmuje się, że w ogólności wyróżnić należy dwie podstawowe zasady rozstrzygnięcia problemów międzyczasowych, tj. zasadę dalszego działania ustawy (dawnej) oraz zasadę bezpośredniego działania ustawy (nowej)²¹. Z kolei J. Mikołajewicz wyróżnia jeszcze trzecią zasadę – wyboru prawa, głoszącą, że „wybór, które prawo: «dawne» czy «nowe» wyznacza określoną sytuację prawną, pozostawia się podmiotowi zainteresowanemu”²². Należy przy tym stwierdzić, że zarówno zasada dalszego działania ustawy (dawnej), jak i zasada bezpośredniego działania ustawy (nowej) „mają charakter wytycznych i żadna z nich nie jest w czystej postaci wykorzystywana przez ustawodawcę” na gruncie postępowania cywilnego²³.

Wśród przedstawicieli nauki postępowania cywilnego istnieje zgodność co do wyróżnienia trzech systemów unormowania stosunku nowych przepisów procesowych do przepisów dotychczasowych²⁴. Jako pierwszy wyróżnić należy model czynności procesowych, który wprowadza cezurę czasową, gdzie począwszy od pierwszej czynności procesowej podjętej po wprowadzeniu nowych przepisów, stosuje się przepisy nowe²⁵. Przy tym, jak przyjmuje W. Siedlecki, system ten nie narusza ogólnej

²¹ Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 36. Można także spotkać się z określeniem tych dwóch zasad odpowiednio mianem zasady kontynuacji w odniesieniu do zasady dalszego działania ustawy dawnej natomiast względem zasady bezpośredniego działania ustawy nowej – zasady aktualizacji (aktualności).

²² Por. J. Mikołajewicz, *op. cit.*, s. 61–62, gdzie Autor podkreśla, że z punktu widzenia praktyki stosowania prawa mogą pojawić się problemy w zakresie realizacji niniejszej zasady. Będzie to związane z sytuacją, gdy „żaden z podmiotów otrzymujących kompetencję do dokonania czynności konwencjonalnej «wyboru prawa» czynności takiej nie dokonał”.

²³ Przy tym M. Uliasz wyraża pogląd, zgodnie z którym „odrębność reguł intertemporalnych w prawie procesowym stanowi jedno z kryteriów odróżniających prawo procesowe cywilne od prawa materialnego”. Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 36. Powyższy pogląd należy uzupełnić rozważaniami M.A. Wagnera, który trafnie podnosi, że „między intertemporalnym prawem cywilnym materialnym a intertemporalnym prawem cywilnym procesowym nie zachodzi różnica gatunkowa. Fakt, że sankcją prawa intertemporalnego jest nieważność postępowania w rozumieniu art. 379 k.p.c., nie zaś nieważność z art. 58 k.c., przyjmowana w prawie materialnym do czynności prawnych materialnych, stanowi dowód, że całe prawo intertemporalne jest tylko i wyłącznie procesowym prawem intertemporalnym”. Zob. szerzej M.A. Wagner, *op. cit.*, s. 100 i n.

²⁴ Zob. J. Lapiere, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *op. cit.*, s. 61–64; W. Siedlecki [w:] *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, W. Siedlecki, Z. Świeboda, Warszawa 1998, s. 40–41; Por. W. Broniewicz, A. Marciniak [w:] *Postępowanie cywilne w zarysie*, W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, Warszawa 2016, s. 55–56. A. Zieliński, *Postępowanie cywilne. Kompendium*, Warszawa 2016, s. 13.

²⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, *loc. cit.* Model ten, nazywany jest także „systemem aktualizacji”. Natomiast z określeniem niniejszej reguły mianem systemu czynności procesowych nie zgadza się M. Uliasz, argumentując swoje stanowisko tym, że w omawianym przypadku „reguły

zasady prawa międzyczasowego *lex retro non agit*, gdyż nie ma tu wstecznego działania samej ustawy procesowej, lecz tylko chodzi o jej stosowanie do czynności podjętych już po wprowadzeniu jej w życie²⁶. Kolejny model, tzw. system stadiów postępowania, dzieli postępowania na określone stadia i przewiduje, że postępowanie toczy się według przepisów, pod których rządem zostało wszczęte, aż do zakończenia danego stadium, natomiast w momencie przejścia do stadium następnego toczy się będzie na podstawie nowych przepisów²⁷. Na gruncie postępowania sądowego przyjmuje się podział, w ramach którego rozgraniczenie na stadia dotyczy postępowania przed sądem pierwszej oraz drugiej instancji²⁸. Należy przy tym zauważyć, że formułując przepisy międzyczasowe w oparciu o system tzw. stadiów postępowania, ustawodawca powinien precyzyjnie określić czynność procesową, której dokonanie w określonym czasie przesądza o stosowaniu nowych bądź dotychczasowych przepisów²⁹. W ramach tego podziału wyróżnić należy także model jednolitości postępowania³⁰. System ten odnosi się do postępowania jako pewnej strukturalnej całości, gdzie sprawa powinna zostać rozpoznana na podstawie przepisów, które obowiązywały w chwili wszczęcia postępowania³¹. Warto nadmienić, że pomimo zalet tego modelu³², jest on o tyle wadliwy, iż w praktyce pojawia się zjawisko tzw. dualizmu prawa procesowego. Oznacza to, że przez dłuższy nieraz czas – po wejściu w życie ustawy nowelizującej – znaczna liczba spraw jest rozpoznawana na podstawie „starych przepisów”, a równocześnie do postępowań wszczętych po tej dacie stosuje się już nowe regulacje prawne³³.

W literaturze postępowania cywilnego podkreśla się, że tak przyjęty system unormowania stosunku nowych przepisów procesowych do przepisów dotychczasowych w oparciu o jeden z trzech wyżej wymienionych modeli wynika m.in. z przyjętej koncepcji określenia reguł międzyczasowych przez ustawodawcę na gruncie ustawy

intertemporalne dotyczą oceny nie tylko czynności procesowych, ale zdarzeń prawnych w ogóle”. Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 37.

²⁶ Zob. W. Siedlecki, *op. cit.*, s. 40. Przy tym autor zwraca uwagę na trudności praktyczne we wprowadzeniu tej zasady w sytuacji, gdy chodzi o zasadniczą przebudowę systemu procesowego.

²⁷ Zob. W. Broniewicz, A. Marciniak, *op. cit.*, s. 55.

²⁸ W literaturze przedmiotu podniesiono, że mogą zaistnieć okoliczności, w których – jeśli postępowanie jest zawieszane w chwili wejścia w życie ustawy nowelizującej określone przepisy prawne, to w sytuacji po podjęciu postępowania zastosowanie mogą mieć przepisy ustawy nowej. W powyższym stanie rzeczy jako stadia postępowania wyróżnia się postępowanie przed jego zawieszeniem oraz postępowanie po jego podjęciu. Zob. M. Uliasz, *op. cit.*, s. 42.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ W piśmiennictwie można spotkać się z określeniem tej zasady mianem „systemu jedności procesu”, natomiast literaturze zagranicznej *das System Prozeßinheit*. Szerzej na ten temat M.A. Wagner, *op. cit.*, s. 106 i powołana tam literatura.

³¹ Zob. J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *op. cit.*, s. 62.

³² Niewątpliwie zaletą przyjęcia takiego systemu jest jasność i pewność sytuacji prawnej podmiotu, którego sprawa od momentu wszczęcia aż do zakończenia postępowania jest poddawana pod rozstrzygnięcie sądu w oparciu o jednolitą podstawę prawną.

³³ Por. J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *op. cit.*, s. 62.

z dnia 17 listopada 1964 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Kodeks postępowania cywilnego³⁴.

III. Reguły międzyczasowe dla systemu uznawania orzeczeń zagranicznych w sprawach cywilnych

W świetle dotychczasowych rozważań warto odnieść się do przepisów intertemporalnych ujętych w ustawie z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw³⁵. Pomimo iż reguły intertemporalne określone w ramach omawianej nowelizacji możemy przyporządkować do jednego z systemów unormowania stosunku nowych przepisów procesowych do przepisów dotychczasowych, tj. systemu jednolitości postępowania, to jednak wykazują one pewne odrębności od modelowego ujęcia.

Aby zrozumieć istotę powyższej nowelizacji, warto niniejsze rozważania poprzedzić omówieniem celów i założeń reformy międzynarodowego postępowania cywilnego, które zostały wskazane w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 949)³⁶. Zasadniczym celem, przed jakim stanął ustawodawca, była przede wszystkim reforma zawartej w części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego regulacji międzynarodowego postępowania cywilnego (międzynarodowego prawa postępowania cywilnego). Podstawowym założeniem przyjętym w projekcie w tym zakresie było dążenie do daleko idącego zbliżenia przepisów Kodeksu postępowania cywilnego zawartych w części czwartej do regulacji prawa wspólnotowego³⁷,

³⁴ Dz. U. z 1964 r. Nr 43, poz. 297, dalej: p.w.k.p.c. Por. literaturę powołaną w przypisie 28 i rozważania podjęte we wskazanych opracowaniach. Zob. także treść przepisów: art. XV i XVI p.w.k.p.c.

³⁵ Dz. U. Nr 234, poz. 1571, dalej: nowelizacja k.p.c. z 2008 r. lub ustawa z 2008 r. Zob. także: M. Czepelak, P. Mostowik, *Opinia dotycząca projektu nowelizacji ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk 949)*, Kraków 2008, dostępna na stronie internetowej <http://orka.sejm.gov.pl/rexdomk6.nsf/Opdodr?OpenPage&nr=949> [dostęp: 14.03.2019 r.].

³⁶ Zob. druki sejmowe VI kadencji, zawierające rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (druk nr 949), dostępny na stronie internetowej: <http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/949> [dostęp: 14.03.2019 r.], dalej: projekt ustawy.

³⁷ Na zagadnienie dotyczące wpływu prawa wspólnotowego na nowelizację polskiego Kodeksu postępowania cywilnego zwrócili uwagę m.in. W. Graliński, M. Sawczuk i K. Weitz. Zob. W.J. Graliński, *Europeizacja polskiego prawa sądowego cywilnego poprzez konwencję z Lugano [w:] Europeizacja prawa krajowego. Wpływ integracji europejskiej na klasyczne dziedziny prawa krajowego*, red. C. Mik, Toruń 2000. Por. M. Sawczuk, *Europeizacja prawa krajowego sądowego cywilnego in statu nascendi*, tamże; K. Weitz, *Założenia i kierunki reformy przepisów kodeksu postępowania cywilnego o uznawaniu i wykonywaniu zagranicznych orzeczeń*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2001, z. 4, s. 879–880.

w tym w szczególności rozporządzenia Rady nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r.³⁸, rozporządzenia Rady nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r.³⁹, rozporządzenia Rady nr 1348/2000 z dnia 29 maja 2000 r.⁴⁰ i rozporządzenia Rady nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r.⁴¹ Należy przy tym stwierdzić, że dążenie do harmonizacji przepisów części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego z przepisami prawa europejskiego nie oznaczało jednak, że projekt w sposób „mechaniczny” przejmował wszystkie unormowania tego prawa. W pracach nad projektem uwzględniono bowiem okoliczność, że przepisy prawa krajowego będą miały zastosowanie w stosunkach z tymi państwami, które nie są państwami członkowskimi Unii Europejskiej, oraz państwami, z którymi nie łączy Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe (wielo- bądź dwustronne)⁴². Z tego względu przepisy projektu w pewnych przypadkach zawierały inne rozwiązania. Jednakże w zakresie uznawania i stwierdzania wykonalności orzeczeń zagranicznych dostrzec można wzorowanie się na regulacjach unijnych⁴³. W pewnym uproszczeniu – w zakresie uznania – najważniejsza zmiana polega na

³⁸ Rozporządzenie Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. Urz. WE L 12 z 16.01.2001, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 42), dalej: „rozporządzenie Bruksela I”.

³⁹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 2201/2003 z dnia 27 listopada 2003 r. dotyczące jurysdykcji oraz uznawania i wykonywania orzeczeń w sprawach małżeńskich oraz w sprawach dotyczących odpowiedzialności rodzicielskiej uchylające rozporządzenie (WE) nr 1347/2000 (Dz. Urz. UE L 338 z 23.12.2003, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 6, s. 243).

⁴⁰ Rozporządzenie nr 1393/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. dotyczące doręczania w państwach członkowskich dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych i handlowych („doręczanie dokumentów”) oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1348/2000 (Dz. Urz. UE L 324 z 10.12.2007, s. 79).

⁴¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1206/2001 z dnia 28 maja 2001 r. w sprawie współpracy między sądami Państw Członkowskich w przeprowadzeniu dowodów w sprawach cywilnych lub handlowych (Dz. Urz. WE L 174 z 27.06.2001, s. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 19, t. 4, s. 121).

⁴² Zob. uzasadnienie do projektu ustawy, s. 3. Na temat wiążących Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych regulujących uznawanie orzeczeń zagranicznych w sprawach cywilnych por. m.in. W. Graliński, *Anerkennung und Vollstreckung von gerichtlichen Entscheidungen in Polen nach dem Beitritt zur Europäischen Union* [w:] *Europäisches Zivilverfahrensrecht. Bestandsaufnahme und Zukunftsperspektiven nach der EU-Erweiterung*, herausgegeben von M. Kengyel, W.H. Rechberger, Wien–Graz 2007.

⁴³ Na etapie kształtowania założeń i kierunków reformy części czwartej Kodeksu postępowania cywilnego w literaturze przedmiotu podkreślano także znaczenie regulacji międzynarodowych dla instytucji uznawania i wykonywania orzeczeń zagranicznych, wskazując, że wśród umów międzynarodowych największe znaczenie ma obecnie Konwencja o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, sporządzona w dniu 16 września 1988 r. w Lugano (Dz. U. z 2000 r. Nr 10, poz. 132), wiążąca Polskę od dnia 1 lutego 2000 r., dalej: konwencja lugańska z 1988 r. Zob. K. Weitz, *Założenia i kierunki...*, s. 879. Obecnie powyższą materię reguluje Konwencja sporządzona w Lugano o jurysdykcji i uznawaniu oraz wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych z dnia 30 października 2007 r. (Dz. Urz. UE Nr L 339 z 2007 r., s. 3). Szerzej na ten temat: P. Mostowik, M. Niedźwiedź, *Druga konwencja lugańska o jurysdykcji oraz uznawaniu i wykonywaniu obcych orzeczeń w sprawach cywilnych*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 2009, z. 4.

odstąpieniu od wymagania przeprowadzenia postępowania delibacyjnego na rzecz zasady uznania automatycznego, które następuje z mocy prawa i nie jest warunkowane przeprowadzeniem żadnego postępowania w tym zakresie w państwie uznającym⁴⁴.

Mając więc na względzie charakter nowelizacji, gdzie gruntownie przemodelowano system uznawania orzeczeń zagranicznych, w sposób szczególny ujęto także przepisy intertemporalne. Ogólna reguła jednolitości postępowania przyjęta w treści art. 8 nowelizacji k.p.c. z 2008 r. stanowiąca, że przepisy tej ustawy stosuje się do postępowań wszczętych po dniu jej wejścia w życie, w ustępie 5 przybrała charakterystyczną – w pewnym sensie unikalną – formę unormowania stosunku nowych przepisów procesowych do przepisów dotychczasowych⁴⁵. Szczególna realizacja niniejszej zasady wynika z faktu, że decydujące znaczenie w kwestii, które przepisy – czy te dotychczas obowiązujące, czy może w brzmieniu nadanym nowelizacją – należy zastosować w danej sprawie, ma data wydania orzeczenia (rozstrzygnięcia) zagranicznego lub data zawarcia lub zatwierdzenia ugody. Przy tym z treści zawartej w art. 9 *ab initio* nowelizacji k.p.c. z 2008 r. wynika, że co do zasady ustawa wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia, tj. 1 lipca 2009 r.⁴⁶

⁴⁴ Zob. Uzasadnienie do projektu ustawy, s. 23.

⁴⁵ Można przy tym dostrzec, że tylko w uzasadnionych przypadkach ustawodawca, formułując reguły intertemporalne w oparciu o zasadę jednolitości postępowania, odstępuje od zasady, zgodnie z którą przepisy obowiązujące w chwili wszczęcia postępowania przed sądem polskim będą miały zastosowanie do czasu jego prawomocnego zakończenia. Wynika to przede wszystkim ze specyfiki regulacji prawnych, a także doniosłości i wymiaru dokonywanych zmian w polskim ustawodawstwie. Jako przykład można wskazać sposób unormowania przepisów międzyczasowych określonych w ustawie z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1137, dalej: nowelizacja z 2015 r.). Nowelizacja ta wprowadziła do polskiego porządku prawnego m.in. regulację wiążącą się z ustanowieniem w prawie unijnym instytucji europejskiego poświadczenia spadkowego, a wynikającą z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201 z 27.07.2012, s. 107 z późn. zm.). W związku z powyższym w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (druk nr 3516), gdzie dość istotnym rozważaniom poddano zagadnienie przepisów intertemporalnych, podkreślono, że „część przepisów ustaw zmienianych niniejszym projektem, w brzmieniu nadanym tym projektem, tj. przepisy dotyczące wydawania europejskiego poświadczenia spadkowego oraz nowych zasad określania prawa właściwego dla spraw spadkowych (art. 9 projektu), będzie stosowana jedynie do dziedziczenia po osobach zmarłych w dniu lub po dniu 17 sierpnia 2015 r., co odpowiada zakresowi zastosowania *ratione temporis* rozporządzenia nr 650/2012 (art. 83 ust. 1 rozporządzenia). Natomiast pozostałe przepisy będą stosowane od dnia wejścia w życie ustawy niezależnie od daty śmierci spadkodawcy: pozwoli to na jednolite ukształtowanie regulacji dotyczących dziedziczenia, co wzmocni przejrzystość i pewność prawa w tym zakresie”. Zob. uzasadnienie do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw (druk nr 3516), dostępne na stronie internetowej: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=3516> [dostęp: 17.03.2019 r.].

⁴⁶ Wyjątki dotyczą regulacji prawnych ujętych w nowelizacji k.p.c. z 2008 r. w treści art. 1 pkt 5, 9, 12 i 15–18 oraz pkt 78 w zakresie dodawanych art. 1153⁴, art. 1153⁵, art. 1153⁷ i art. 1153⁸, a także art. 7 pkt 1 i 3–5, które weszły w życie z dniem 12 grudnia 2008 r.

Mając na względzie powyższe, będziemy mieli do czynienia z dwiema możliwościami:

- 1) jeśli wydanie orzeczenia (rozstrzygnięcia) zagranicznego nastąpiło po 1 lipca 2009 r. – to do takich spraw zastosowanie znajdują przepisy w brzmieniu nadanym nowelizacją k.p.c. z 2008 r. W związku z powyższym mogą to być postępowania o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu⁴⁷. W takich sprawach uznanie orzeczenia sądu obcego następuje bowiem z mocy prawa, jeśli spełnione zostały kryteria określone w art. 1145 k.p.c. i nie zachodzi żadna z przeszkód wynikających z treści art. 1146 k.p.c. Przyjęto tu zasadę automatycznego uznawania orzeczenia zagranicznego (nazywaną także uznaniem *de plano, ipso iure, ex lege*)⁴⁸;
- 2) w odniesieniu do orzeczeń zagranicznych, które zostały wydane przed dniem 1 lipca 2009 r., będą miały zastosowanie dotychczas obowiązujące przepisy, tj. sprzed nowelizacji k.p.c. z 2008 r., oparte o model obligatoryjnego postępowania delibacyjnego⁴⁹. Zgodnie z tym systemem zagraniczne orzeczenie nie wywołuje żadnych skutków w Polsce, zanim nie zostanie uznane przez właściwy sąd polski w drodze wydania odrębnego aktu władczego⁵⁰. Przy tym w omawianym przypadku nie ma znaczenia, czy postępowanie delibacyjne w Polsce zostało wszczęte przed, czy po dniu wejścia w życie nowych przepisów.

Ustawodawca, formułując przepisy intertemporalne, w treści art. 8 ust. 5 ustawy z 2008 r. nie sprecyzował, co należy rozumieć przez datę wydania orzeczenia (rozstrzygnięcia). Mając na względzie okoliczność, że na tym etapie sąd polski nie bada prawomocności orzeczenia w państwie, w którym zostało wydane, to datą wydania orzeczenia z pewnością nie jest data, w której stało się ono prawomocne. Jak wskazuje J. Ciszewski, „na gruncie prawa polskiego datą wydania wyroku jest data jego ogłoszenia (por. art. 326 k.p.c.), bowiem od tej chwili sąd jest związany wydanym wyrokiem (art. 332 § 1 k.p.c.). Jeżeli wyrok nie został zaskarżony, należy przyjąć, że został on wydany w dacie jego ogłoszenia”. Jednakże jeśli orzeczenie zagraniczne

⁴⁷ Ponadto z treści art. 1149¹ k.p.c., dodanego ustawą 2008 r., wynika, że uznaniu podlegają także rozstrzygnięcia innych niż sądy organów państw obcych wydane w sprawach cywilnych. Na gruncie przepisów sprzed wyżej omawianej nowelizacji było to kwestionowane, zarówno w doktrynie, jak i w judykaturze. Zob. M.P. Wójcik [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II, *Komentarz do art. 730–1217*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 737–738.

⁴⁸ Por. M. Radwan [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. II, *Art. 506–1217*, red. M. Manowska, Warszawa 2015, s. 1154–1156.

⁴⁹ Nazwa „postępowanie delibacyjne” wywodzi się z prawa włoskiego od instytucji prawa procesowego określanej mianem *giudizio di delegazione*. Por. M.A. Lupoi, *Recognition and Enforcement of Foreign Judgments Outside the Scope of the Brussels and Lugano Conventions: Italy* [w:] G. Walter, S.P. Baumgartner (red.), *Recognition and Enforcement of Foreign Judgments Outside, the Scope of the Brussels and Lugano Conventions*, The Hague–London–Boston 2000, s. 347 i n.; K. Weitz, *Założenia...*, s. 891–893.

⁵⁰ Por. T. Ereciński [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. VI, *Międzynarodowe postępowanie cywilne. Sąd polubowny (arbitrażowy)*, red. T. Ereciński, Warszawa 2017, s. 663–665.

było przedmiotem zaskarżenia, które doprowadziło do jego zmiany, to decydujące znaczenie ma data wydania orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie⁵¹.

Za omawianym sposobem unormowania stosunku nowych przepisów do przepisów dotychczasowych, gdzie początkową chwilę stosowania znowelizowanych regulacji wyznacza nie moment wszczęcia postępowania przed sądem polskim, a data wydania orzeczenia zagranicznego, przemawiają następujące względy. Po pierwsze, wynika to z charakteru takiego postępowania. Jak podkreśla K. Weitz, „uznanie zagranicznego orzeczenia jest instytucją swoistą, charakterystyczną wyłącznie dla międzynarodowego postępowania cywilnego, służącą realizacji celów, jakie ta dziedzina prawa ma urzeczywistniać. Instytucja ta wyrasta z idei współpracy międzynarodowej. Powstała jako swoista reakcja na problemy, jakie niesła za sobą zasada terytorialnej skuteczności orzeczeń i jest skutkiem potrzeb obrotu międzynarodowego”⁵². Ponadto zarówno postępowanie w przedmiocie uznania orzeczenia państwa obcego, jak i postępowanie o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu z mocy prawa, nie tworzy z orzeczenia zagranicznego orzeczenia polskiego⁵³. Jest ono wyrazem traktowania orzeczenia obcego tak jak orzeczenia własnego państwa⁵⁴. Jako że „istota instytucji uznania zagranicznych orzeczeń sprowadza się do przeniesienia skutków prawnych, jakie orzeczenie wywołuje w jednym państwie, na obszar innego państwa”, to w celu zapewnienia ochrony prawnej, a także respektowania konstytucyjnej zasady równości wobec prawa⁵⁵ orzeczenia zagraniczne pochodzące z tego samego państwa i wydane w tej samej dacie powinny być jednolicie traktowane⁵⁶ przez sąd, przed którym zostaną uznane (lub który stwierdzi skuteczność z mocy prawa)⁵⁷. Gdyby w omawianym przypadku przyjąć datę wszczęcia postępowania przed sądem polskim jako moment wyznaczający stosowanie dotychczasowych przepisów prawnych bądź tych po nowelizacji, to rozstrzygnięcie kończące postępowanie w sprawie mogłoby być różne w swych skutkach⁵⁸. Po trzecie,

⁵¹ Por. J. Ciszewski, *op. cit.*, s. 18.

⁵² Tak K. Weitz, *Pojęcie uznania orzeczenia zagranicznego*, Przegląd Sądowy 1998, nr 7–8, s. 84.

⁵³ Por. K. Piasecki, *Skuteczność i wykonalność w Polsce zagranicznych cywilnych orzeczeń sądowych*, Warszawa 1990, s. 13; K. Lubliński, *Orzeczenie sądu polskiego o uznaniu orzeczenia sądu zagranicznego*, Przegląd Sądowy 2009, nr 3, s. 16–20.

⁵⁴ Zob. K. Weitz, *Pojęcie...*, s. 85.

⁵⁵ W nauce prawa konstytucyjnego wskazuje się m.in., że „równość traktowania (równość wobec prawa) odnosi się do sfery stosowania obowiązujących regulacji prawnych. Daje temu wyraz art. 32 ust. 1 zdanie drugie Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483), formułując obowiązek równego traktowania «wszystkich» przez władze publiczne”. Zob. L. Garlicki, M. Zubik, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, red. L. Garlicki, M. Zubik, Warszawa 2016, s. 111.

⁵⁶ „Jednolite traktowanie” rozumiane jako tożsamość stanu prawnego, stanowiącego podstawę orzekania przed sądem.

⁵⁷ Można przyjąć takie stanowisko w odniesieniu do tych postępowań, gdzie – tak jak w przypadku uznawania orzeczeń zagranicznych – następuje przeniesienie skutków prawnych danego rozstrzygnięcia z państwa, w którym zostało ono wydane, do państwa przyjmującego.

⁵⁸ Dla zobrazowania przykładu można wyobrazić sobie sytuację, gdzie względem dwóch orzeczeń zagranicznych (pochodzących z tego samego kraju; podobnych co do okoliczności fak-

przyjęcie tak wyrażonej reguły intertemporalnej wynika z chęci dostosowania oraz ujednolicenia tych przepisów do reżimu prawnego przyjętego w międzynarodowym obrocie prawnym. Punktem odniesienia była więc konwencja lugańska z 1988 r.⁵⁹, gdzie w treści art. 54 ust. 2 można dostrzec regułę intertemporalną, na podstawie której uznaniu lub wykonaniu według tej konwencji podlegają bowiem tylko orzeczenia wydane po jej wejściu w życie⁶⁰. Należy przy tym stwierdzić, że przyjęte przepisy międzyczasowe w ramach nowelizacji k.p.c. z 2008 r., oparte na modelu jednolitości postępowania, w praktyce stosowania prawa uwidoczniają pewne wady tego systemu związane ze zjawiskiem tzw. dualizmu prawa procesowego⁶¹. Są one o tyle problematyczne, że jeśli decydujące znaczenie dla rozpoznania sprawy na podstawie przepisów dotychczasowych albo nowych przepisów ma data wydania orzeczenia zagranicznego, a nie moment wszczęcia postępowania przed sądem polskim, to trudno przewidzieć, ile faktycznie może być postępowań, które powinny zostać rozpoznane na podstawie uprzednio obowiązujących regulacji prawnych⁶². Wydaje się więc, że za określeniem momentu wyznaczającego stosowanie bądź uprzednio obowiązujących regulacji dotyczących uznawania orzeczeń zagranicznych, bądź przepisów w brzmieniu nadanym nowelizacją k.p.c. z 2008 r. – pomimo dostrzegalnego zjawiska „dualizmu prawa procesowego” – przemawiają względy wynikające z zachowania standardów właściwych dla międzynarodowego obrotu prawnego, a także zapewnienia stronom (uczestnikom postępowania) gwarancji procesowych.

tycznych oraz prawnych, a także wydanych w tej samej dacie) mogą zostać wszczęte postępowania przed sądem polskim w różnych datach. W związku z tym zostałyby rozpoznane w oparciu o odmienne regulacje prawne, co mogłoby w sposób odmienny kształtować sferę prawną osoby domagającej się udzielenia ochrony prawnej. Z opracowań dotyczących procesu cywilnego por. T. Kotuk, *Wpływ zbiegu norm na wyrokowanie w procesie cywilnym*, Przegląd Sądowy 2011, nr 9, s. 46–62.

⁵⁹ Zaznaczyć przy tym należy, że powyższe rozwiązania w identyczny sposób przyjęto już w postanowieniach przejściowych na gruncie Konwencji brukselskiej o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych sporządzonej w Brukseli dnia 27 września 1968 r. (Dz. Urz. WE L 299 z 13 grudnia 1972, s. 32).

⁶⁰ Szerzej na ten temat J. Ciszewski, *Przepisy przejściowe konwencji lugańskiej i rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 (Bruksela I)*, Europejski Przegląd Sądowy 2006, nr 6, s. 14–22. Ponadto autor wskazuje, że podobną regulację przepisów intertemporalnych można dostrzec w treści art. 66 ust. 2 lit. b rozporządzenia Bruksela I, gdzie „rozporządzenie ma zastosowanie do uznawania i wykonywania orzeczeń wydanych po wejściu w życie rozporządzenia stosunkach pomiędzy zainteresowanymi państwami, jeżeli powództwo zostało wytoczone po tej dacie (ust. 1) lub przed tą datą, ale po 1.02.2000 r. (ust. 2 lit. a)”.

⁶¹ Pomimo wskazanej niedoskonałości związanej z przyjęciem przez ustawodawcę w odniesieniu do kształtowania reguł intertemporalnych na gruncie nowelizacji k.p.c. z 2008 r. w oparciu o model jednolitości postępowania wydaje się on rozwiązaniem, z którym należy się zgodzić. Wydaje się, że prawodawca nie mógł przyjąć ani modelu opartego na zasadzie czynności procesowych, ani o system stadiów postępowania. Wynika to z gruntownej zmiany przepisów w zakresie uznawania orzeczeń zagranicznych, oprócz zmian w samym systemie.

⁶² Ciężko określić liczbę zagranicznych orzeczeń istniejących w obrocie prawnym, które zostały wydane przed dniem 1 lipca 2009 r., a więc hipotetycznie trudno wskazać liczbę skierowanych do sądów okręgowych wniosków o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego, gdzie rozpoznanie sprawy odbywa się na podstawie przepisów sprzed nowelizacji k.p.c. z 2008 r.

Zmiany w zakresie uznawania orzeczeń zagranicznych dokonane na gruncie Kodeksu postępowania cywilnego nie dotyczą wyłącznie kwestii terminologicznych. Jak to zostało wcześniej wskazane, na gruncie stanu prawnego sprzed nowelizacji k.p.c. z 2008 r. mamy do czynienia z postępowaniami w sprawie o uznanie orzeczenia zagranicznego. Natomiast jeśli chodzi o aktualny stan prawny, to możemy mieć do czynienia z postępowaniem o ustalenie, że orzeczenie sądu państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu z mocy prawa. W pierwszym przypadku chodzi o uznanie orzeczenia zagranicznego, gdzie przeprowadzane jest obligatoryjne postępowanie delibacyjne. W drugim – o ustalenie, że orzeczenie państwa obcego podlega albo nie podlega uznaniu (tzw. system automatycznego uznawania orzeczeń zagranicznych) dokonywane na wniosek podmiotu, który – jak *expressis verbis* stanowi art. 1148 k.p.c. – ma w tym interes prawny. Rozróżnienie to ma o tyle istotne znaczenie, że dokładne określenie żądania zawartego we wniosku wyznacza zasadniczo granice orzekania przez sąd⁶³. Przy tym widoczna jest praktyka niektórych sądów polskich, w których dość rygorystycznie podchodzi się do formułowania przez wnioskodawcę żądania we wniosku. Na przykład w uzasadnieniu do postanowienia Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 18 grudnia 2012 r.⁶⁴ przyjęto, że „wnioskodawca pouczony o treści art. 1145 kpc oraz wezwany do sprecyzowania wniosku przez podanie czy wniosek dotyczy ustalenia, że orzeczenie sądu zagranicznego podlega uznaniu, nie ustosunkował się do treści wezwania. Mając na względzie powyższe, a także poczynione w niniejszej sprawie rozważania prawne, wniosek o uznanie orzeczenia sądu zagranicznego, jako bezzasadny, należało oddalić”.

IV. Podsumowanie

Liczba nowelizacji na gruncie polskiego porządku prawnego powoduje, że szczególne znaczenia nabierają przepisy intertemporalne. Sposób, w jaki ustawodawca na etapie stanowienia prawa formułuje normy prawa międzyczasowego, nie jest jednakowy i zależy od wielu czynników, przede wszystkim charakteru i zakresu dokonywanych zmian.

W sposób fundamentalny ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw przemodelowano system uznawania orzeczeń zagranicznych w sprawach cywilnych. W związku z powyższym w szczególny sposób unormowano stosunek nowych przepisów do

⁶³ W opinii T. Erecińskiego „przedmiot orzekania sądu w postępowaniu przewidzianym w art. 1148 k.p.c. jest określony przez żądanie zgłoszone przez wnioskodawcę”. Zob. T. Ereciński, *op. cit.*, s. 723. W odniesieniu do zasad orzekania w postępowaniu cywilnym zob. W. Siedlecki, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1965, nr 6, s. 587–600. Na temat związania sądu granicami żądania w odniesieniu do procesu cywilnego por. K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 679–715. Zob. także J. Niesiołowski, J. Rodziewicz, *Pojęcie normy prawnej a podstawa prawna i faktyczna orzeczenia sądu cywilnego*, Państwo i Prawo 1984, nr 6, s. 81–92.

⁶⁴ XIII Co 87/12, niepubl.

przepisów dotychczasowych. Stosownie do treści art. 8 ust. 5 omawianej ustawy uznaniu lub stwierdzeniu wykonalności na podstawie przepisów ustawy podlegają orzeczenia, rozstrzygnięcia lub ugody, które zostały wydane albo zawarte lub zatwierdzone po dniu jej wejścia w życie. Tak określoną regułą intertemporalną należy uznać za szczególny rodzaj modelu jednolitości postępowania. W ujęciu klasycznym tego modelu postępowanie stanowi pewną strukturalną całość, a sprawa powinna zostać rozpoznana na podstawie przepisów, które obowiązywały w chwili wszczęcia postępowania. W odniesieniu do uznawania orzeczeń (innych rozstrzygnięć) zagranicznych szczególna realizacja tej zasady wynika z faktu, że decydujące znaczenie w kwestii, które przepisy – czy te dotychczas obowiązujące, czy może w brzmieniu nadanym nowelizacją – należy zastosować w danej sprawie, ma data wydania orzeczenia (rozstrzygnięcia) zagranicznego lub data zawarcia lub zatwierdzenia ugody, a nie data wszczęcia postępowania przed sądem polskim.

W świetle dotychczasowych rozważań należy stwierdzić, że formułując reguły intertemporalne w 2008 r., prawodawca miał na względzie specyfikę międzynarodowego postępowania cywilnego. Pozytywnie należy ocenić także to, że uregulowanie w ten sposób przez ustawodawcę przepisów przejściowych zostało podyktowane chęcią ich ujednoczenia oraz dostosowania do reżimu prawnego przyjętego w międzynarodowym obrocie prawnym. Przy tym w praktyce stosowania prawa należy dostrzec także pewne istotne wady omawianych wyżej przepisów międzyczasowych związane ze zjawiskiem tzw. dualizmu prawa procesowego.

STRESZCZENIE

Tytułowe opracowanie ukazuje modele rozstrzygnięcia problemów międzyczasowych na gruncie postępowania cywilnego, ze szczególnym uwzględnieniem uznawania orzeczeń zagranicznych. Ujęty w art. 8 nowelizacji k.p.c. z 2008 r. – stanowiącym, że „przepisy niniejszej ustawy stosuje się do postępowań wszczętych po dniu jej wejścia w życie” – system jednolitości postępowania w ustępie 5 przybrał charakterystyczną – w pewnym sensie unikalną – formę unormowania stosunku nowych przepisów procesowych do przepisów dotychczasowych. Specyfika ta wynika z faktu, że decydujące znaczenie w kwestii, które przepisy – czy te dotychczas obowiązujące, czy te w brzmieniu nadanym nowelizacją – należy zastosować w danej sprawie, ma data wydania orzeczenia zagranicznego lub data zawarcia lub zatwierdzenia ugody, a nie data wszczęcia postępowania przed sądem polskim. Przy takim ujęciu przepisów międzyczasowych omawiane zagadnienie pozostaje nadal aktualne z punktu widzenia praktyki stosowania prawa, choć z teoretycznego punktu widzenia budzi pewne wątpliwości.

SUMMARY

SIGNIFICANCE OF INTERTEMPORAL RULES FOR THE SYSTEM OF RECOGNITION OF FOREIGN JUDGMENTS ACCORDING TO THE POLISH CODE OF CIVIL PROCEDURE

The study presents the models for resolving intertemporal issues in civil procedure, with particular focus on the recognition of foreign judgments. The system of uniformity of procedure set out in Article 8 of the amendment to the Code of Civil Procedure of 2008 stating that “the provisions of this Act shall apply to proceedings initiated after the entry of the Act into force” was given, in its Paragraph 5, a specific and to some extent unique form of regulation of the relation of the new provisions to the previous ones. This specificity stems from the fact that the deciding factor about which provisions should be applied in a given case: whether those previously in force or those in the wording as stated in the amendment, is the date on which the foreign judgment was issued or the date the amicable settlement was entered into or confirmed, and not the date of commencement of the procedure before Polish court. With such an approach to intertemporal regulations, the matter being discussed still remains valid from the perspective of practical use, while raising certain doubts from the theoretical point of view.

Słowa kluczowe: prawo międzyczasowe, reguły intertemporalne, międzynarodowe postępowanie cywilne, uznawanie orzeczeń zagranicznych

Key words: intertemporal law, intertemporal rules, international civil procedure, recognition of foreign judgments